

Millet Mektepleri

Cumhuriyet'in ilanı sonrasında Türkiye'de okuryazarlık oranını arttırmak amacıyla, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından küçük çapta bazı çalışmalar yapılmışsa da bu çalışmalardan beklenen sonuç alınamamıştı. Bu amaca yönelik en ciddi bir çalışma, 1927-28 yılları arasında açılan Halk Dershaneleri olmuş, bu dershanelerden 64.302 yurttaş okuryazarlık belgesi almıştı. Atatürk'ün uzun zamandan beri üzerinde düşündüğü konulardan birisi de Türk insanına daha kolay bir okuma yazma aracının verilerek, bir an önce bilmezliğin ortadan kaldırılması idi.

Cumhuriyetin ilanından önce, 17 Şubat- 4 Mart 1923 tarihleri arasında yapılan Türkiye İktisat Kongresi'nde de bu konuda bazı öneriler olmuştu. Alfabeler üzerinde yapılan uzun çalışmalar sonrasında, Latin kökeninden alınacak bir alfabenin Türk ses ve dil yapısına daha uygun olacağını ortaya koymuştu. Bunun üzerine, 1 Kasım 1928 tarihinde, 1353 sayılı yasa ile Latin kökenli alfabe, bazı değişikliklerle, Türkçenin ses düzenine uydurularak, "*Yeni Türk Alfabesi*" adı ile kabul edilmiştir. Aynı gün Başbakan İsmet Paşa (İnönü), yeni Türk harflerini bütün halka öğretebilmek amacıyla "Millet Mektepleri" adı altında halk eğitimi kurumları açılacağını, bu kurumların yurttaşların normal yaşamını aksatmadan, onlara okuma yazma öğreteceğini duyurmuştur. Bu gelişmenin ardından 11 Kasım'da, Bakanlar Kurulu, Millet Mektepleri Yönetmeliği'ni onaylamış ve yönetmelik 24 Kasım'da yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmeliğin 4. maddesinde; "Bu teşkilatın Genel Başkanlığını ve Millet Mektebinin Baş Öğretmenliğini Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Hazretleri kabul buyurmuşlardır." denilmekle, Atatürk'ün bu eğitim kurumlarına ne denli büyük bir önem verdiği daha ilk günden ortaya konulmuştu. Bu eğitim kurumlarının amacı yönetmelikte şöyle açıklanmıştı:

"Madde 1: Yeni Türk harflerinin kısa bir zamanda ve kolay bir surette her ferde okuyup yazabilmek imkânını bahşeden mahiyetinden Türk Milletini azami istifade ettirmek ve büyük halk kitlelerini süratle okuryazar bir hâle getirmek maksadıyla Millet Mektebi Teşkilatı yapılmıştır".

1928 yılında yürürlüğe giren yeni yönetmeliğe göre ise; Millet Mektepleri'nin (A) ve (B) dershaneleri olarak iki bölüm hâlinde görev yapmaları; (A) dersliklerinde eğitim süresinin dört ay olması ve bu dersliklere hiç okuma yazma bilmeyenlerin devam etmeleri; (B) dersliklerine ise, Arap harfleri ile okuma yazma bilenlerin iki ay süre devam etmeleri kuralı getirilmiştir.

1929 yılında yeniden düzenlenen ikinci yönetmeliğe göre ise; (A) dersliklerinin yalnızca yeni harfleri öğretmeleri, (B) dersliklerinin de buralarda okuma yazma öğrenmiş olan yurttaşlara "yaşam ve geçimleri ile yurttaşlık sıfatlarının gerektirdiği ana bilgilerin verilmesi" öngörülmüştür. Başka bir deyişle, ilk yönetmelikte yurttaşların önce okuma yazma öğrenmeleri, daha sonra da yurttaş olarak devlete karşı hak ve sorumluluklarının neler olduğunun öğretilmesi amaçlanmıştır. Millet Mektepleri'nin yönetim yapısı incelendiği zaman, bu eğitim kurumlarının yönetiminde Başöğretmeni olarak seçilen Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk başta olmak üzere; köy muhtarlarına varıncaya kadar, herkesin görevli ve sorumlu olduğu yönetmelikte yer almıştır. Her iki yönetmeliğe göre; Millet Mektepleri'nin Genel Başkanı ve Başöğretmeni Atatürk olup; TBMM Başkanı, Başbakan, Bakanlar Kurulu Üyeleri, Genelkurmay Başkanı, Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreteri bu kurumların doğal başkanları olarak kabul edilmiştir. Devletin en üst düzeydeki yöneticilerinin bu kurumlarda görev almalarının nedeni; bu kurumların ne denli ciddiye alındığını ortaya koymaktadır. Ayrıca kadın-erkek bütün Türk yurttaşlarının Millet Mektepleri'nin üyeleri ve yardımcı organları oldukları, bu kurumların Millî Eğitim Bakanlığı ile iş birliği içinde çalışmaları ve Maarif Eminliklerine bağlı olmaları öngörülmüştür.

Millet Mektepleri'nin yönetim örgütlenmesinin; a) Valinin başkanlığında, İl Yönetim Kurulu, b) Kaymakamın

başkanlığında, İlçe Yönetim Kurulu, c) Bucak Müdürünün başkanlığında, Bucak Yönetim Kurulu, d) Muhtarın başkanlığında, Köy ve Mahalle İhtiyar Kurullarından meydana gelmesinin öngörüldüğü anlaşılmaktadır. Böylelikle bu eğitim kurumlarına bütün devlet organlarının katılımı sağlanmıştır. İl ve ilçelerde bürokratlardan, parti (CHP) temsilcilerinden ve İl Genel Kurulu temsilcilerinden bir Yönetim Kurulu oluşturulması öngörülmüştür. Millet Mektepleri'nin maddi kaynaklarının bu kurullar tarafından sağlanması uygun bulunmuş, yurttaşların okuma yazmalarını geliştirebilmeleri için, köylerde Halk Okuma Odalarının, il ve ilçelerde de Köy Yatı Derslikleri'nin açılması planlanmıştır. Binaların kullanılabilir duruma getirilmesi sırasında CHF ve Türk Ocağı gibi millî örgütlerle iş birliğine gidilmesi kabul edilmiş, Millet Mektepleri'nde görev yapan öğretmenlere maaşlarının yanı sıra; ek ücret verilmesi uygun görülmüştür. Bu kurumlarda görev yapan Öğretmenlere, Başöğretmenlere ve Eğitim memurlarına dönem ücreti olarak 50 TL, İlköğretim Müfettişlerine 60 TL, Eğitim Müdürlerine de 90 TL verilmesi kabul edilmiştir.

Türkiye genelinde açılan Millet Mektepleri yapıları ve nitelikleri bakımından üç ana başlık altında toplanabilir:

1.Sabit Millet Mektepleri: Okulu bulunan yerlerde açılan ve öğrenim süresi dört ay olan (A) ve (B) derslikleridir. Kadın, erkek ve karışık derslikler olarak, haftada en az altı saat ders veren bu dersliklere; pazar ve perşembe günleri saat 14:00'te; cumartesi, çarşamba günleri de saat:15:30'dan sonra kadınların; aynı günlerde saat 19:00'dan sonra da erkeklerin devam etmeleri uygun görülmüştür. Ancak zorunluluk durumunda bu saatlerde değişiklik yapılabilecek, üçte iki devamsızlık yapanlar sınavlara alınmayacaktır.

2.Gezi Millet Mektepleri: Okulu olmayan yerlerde bir dönem için açılan ve öğretim süresi bir buçuk aydan az olmaması gereken (A) ve (B) dersliklerinden oluşturulacaktır. Ancak dersliklerin öğrenim süresi 1929 yönetmeliği ile dört aya çıkarılmış ve 12-16 yaşları arasındaki gençlerin öğleden önce, 16-45 yaş arası, yetişkinlerin de öğleden sonra derslere devam etmeleri planlanmıştır.

3.Özel Millet Mektepleri: Devlet kuruluşları, belediyeler, tekel müdürlükleri, bankalar, demiryolu ve liman idareleri, hapishaneler, sermayesinin yarısından fazlası devlet tarafından karşılanan şirketlerde çalışanlarla; sürekli olarak en az yirmi memur, işçi veya rençber çalıştıran fabrika ve çiftlik sahiplerinin açması zorunlu olan (A) ve (B) dersliklerinden meydana gelecekti. Bunların ders programları, ders saatleri, öğretim süreleri ve sınav şekilleri Sabit Millet Mektepleri'nde olduğu gibi düzenlenmiştir. Bu eğitim kurumlarına ek olarak 12-18 yaş arasındaki köy çocuklarını eğitmek ve amacıyla açılan Köy Yatı Dershaneleri ve Halk Okuma Odaları'nın da bu kurumların içinde yer aldığı anlaşılmaktadır.

Millet Mektepleri'nin (A) dersliklerinde; alfabe, okuma yazma, yazım kuralları, basit hesap bilgileri; (B) dersliklerinde ise, okuma yazmanın yanı sıra; yazım kuralları, hesap ve ölçüler, sağlık ve yurt bilgisi dersleri verilmekte idi. Bu eğitim sonrası sınavlarda ilk üç dereceye girenlere, Atatürk'ün imzasını taşıyan birer Anayasa armağan edilmekte ve bu kişiler halk için yapılan yayınlardan bedava yararlanabilmekteydi. Ayrıca her iki dershaneleri bitirenlere çeşitli hediyeler verilerek; ticaret, ziraat, ve sanayi kurslarına tercihen alınacaklardı.1931 yılı Mayısından itibaren Millet Mektepleri'nden belge almayanların köy ve mahalle kurulları, devlet kuruluşları, belediye, şehremaneti, banka, tekel, demiryolu, liman idareleri, en az yirmi memur, işçi-rençber çalıştıran şirket, fabrika ve çiftliklerde görev alamayacakları konusu yine yönetmelikte yer almıştı.

Millet Mektepleri'ne devam edenlerin, halka meslekî ve teknik bilgi vermek amacıyla açılan Halk Dershaneleri'ne, dil, ticaret ve sanat kurslarına öncelikle alınması, Millet Mektepleri'ne devam etmeyenlerden ise, 5-60 Lira arasında

değişen para cezaları verilmesi öngörülmüştü. Millet Mektepleri, 1 Ocak 1929 tarihinde resmen açılmıştır. Bu eğitim kurumlarının açılmasından sonra; "Türkiye, halka yeni yazıyı okuyup yazmayı öğreten, kara tahta ve sehpa ile donatılmış bütün aydınlarıyla bir ders odasına dönmüştür".

Millet Mektepleri'nin Çalışmaları (1929-1935):

Millet Mektepleri'nin daha ilk yılında, (1928-1929) yaptığı bir yıllık çalışma Başöğretmen Atatürk'ü çok mutlu etmiş, 1 Kasım 1929 yılında TBMM'ni açarken yaptığı konuşmasında bu başarıya değinen Atatürk, "Millet Mektepleri normal tedrisat haricinde kadın ve erkek, yüzbinlerce vatandaşın nurlanmasına hizmet etti".

Bu halk eğitimi kurumlarının en verimli çalıştıkları dönem, 1929-1935 yılları arasındaki dönemdir. Bu dönemde kentlerde (A) dersliklerinden 9.812 adet erkek, 4.198 adet kadın ve 26 adet karışık olmak üzere toplam 14.036 adet açılmıştır. Bu dersliklere 367.743 erkek, 249.457 kadın olmak üzere, toplam 617.197 yetişkin yurttaş devam etmiş ve bunlardan 190.852 erkek, 125.423 kadın olmak üzere toplam 316.295 yurttaş belge almıştır. Kentlerde dışarıda özel öğrenim veren (A) dersliklerinden toplam olarak 64.635 erkek ve 11.041 kadın olmak üzere toplam 75.676 yetişkin belge almıştır. Bu sonuca göre; kentlerdeki (A) dersliklerinden toplam 391.966 kişi belge almıştır. Bu dersliklerindeki başarı oranı % 51.2.'ye ulaşmıştır. Kentlerde (A) dersliklerinde görev yapan öğretmen sayısı 12.543 erkek ve 6.546 kadın olmak üzere toplam: 19.089'u bulmuştur.

Köylerde aynı dönem içinde 26.163 erkek, 8.655 kadın ve 139 adet de karışık derslik olmak üzere 34.957 adet (A) dersliği açılmış, bu dersliklere 1.008.331 erkek, 480.361 kadın olmak üzere toplam 1.488.692 yetişkin devam etmiş, bunlardan 493.709 erkek, 160.136 kadın olmak üzere 653.845 yetişkin belge almıştır. Dışarıdan özel öğrenim görenlerden belge alan 28.999 erkek, 11.347 kadını da bu sayıya katarsak, belge alanların toplam sayısı 694.185'e ulaşmıştır. Bu dersliklerde 28.804 erkek ve 3.923 kadın olmak üzere 32.727 öğretmen görev almıştır. Köylerde eğitim veren (A) dersliklerindeki başarı oranı: % 46.6'dır. Başka bir deyişle, kentlerdeki (A) dersliklerinin başarı oranınının, köylere göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye genelinde ise (A) dersliklerine kentlerde, köylerde ve özel öğrenim gören yetişkinlerden katılan sayısı: 1.376.074 erkek ve 729.818 kadın olmak üzere toplam 2.105.892'dir. Bu dersliklerden 778.192 erkek, 307.964 kadın olmak üzere 1.086.159 yetişkin belge almıştır. Genel başarı oranı ise: % 51.5'tir. (A) dersliklerinden yalnızca 1928-1935 döneminde 485.632 yetişkinin belge aldığı ve bunların yedi yıllık genel toplam içindeki başarı yüzdesinin % 44.7'sini oluşturduğu göz önüne alınırsa, daha sonraki yıllarda bu düşüşün ne denli fazla olduğu kendiliğinden anlaşılır.

Türkiye genelinde 1929-35 döneminde (B) dersliklerinden kentlerde 4.402 erkek, 1.101 kadın ve 6 adet karma olmak üzere 5.509 adet açılmış, bu dersliklere 130.798 erkek, 66.141 kadın olmak üzere 196.939 yetişkin devam etmiştir. Buralarda 20.583 erkek ve 2.785 kadın da dışarıda özel öğrenim görmüştür. Bütün bunlardan belge alanların sayısı 138.711'i, başarı oranı ise % 53.2'yi bulmuştur.

Köylerde açılan (B) dersliklerinin sayıları da 26.163 erkek, 8.655 kadın ve 72 karışık olmak üzere 34957'yi bulmuş, bu dersliklere 142.191 erkek, 42.323 kadın olmak üzere 184.514 yetişkin devam etmiş ve bunlardan 94.106 erkek, 25.279 kadın olmak üzere 119.390 yetişkin belge almıştır. Köylerde açılan (B) dersliklerindeki başarı oranı ise % 64.7'dir. Türkiye genelinde ise (B) dersliklerinden kentlerde ve köylerde toplam olarak 9.080 erkek, 2.222 kadın ve 78 adet karma olmak üzere 11.380 adet açılmış, (B) dersliklerine 272.989 erkek, 107.964 kadın 380.953 yetişkin devam etmiş, buralardan 198.890 erkek ve 69.206 kadın toplam 268.096 yetişkin belge almaya hak kazanmıştır. Bu

dersliklerde Türkiye genelindeki başarı oranı ise %70.3' bulmuştur.

Türkiye'de 1928-1935 yılları arasında (A) ve (B) dersliklerinde 41.347 erkek, 10.469 kadın olmak üzere 51.816 öğretmen görev yapmıştır. Türkiye genelinde Millet Mektepleri'nin 1928-1935 yılları arasında yaptığı çalışmalar sonucunda; 1927 yılında % 10.5 olan okuryazarlık oranı 1935 yılına gelindiği zaman, % 20.4'e yükselmiştir. 1927 yılında erkeklerde % 13, kadınlarda % 4 olan bu oranlar, 1935 yılında erkeklerde % 29.3'e, kadınlarda da % 10.5'e yükselmiştir. Bu dönemde ilköğretim okullarını bitirenlerin bu oran içindeki 1.3'lük katkısı düşülürse, Millet Mektepleri'nin Türkiye'de okuryazarlık oranına %19.1 oranında önemli bir katkıda bulunduğu ortaya çıkar ki; bu oran, Cumhuriyet yönetiminin, Osmanlı Devleti'nden devraldığı okur-yazarlık oranından çok daha yüksektir. Millet Mektepleri'nin açılışı sonrasında okur-yazarlık oranı artmış, özellikle de yaşlıların-okuma yazma oranında bu okullar büyük bir fırsat yaratmıştır. Başka bir deyişle, Millet Mektepleri'nin, okuma yazma seferberliğinin önemli bir yönü olan, okuma yazma bilmeyen yetişkin kitleyi eğitmek sorununun çözümünde etkili bir araç olarak düşünüldüğü görülmektedir.

Sonuç olarak söylemek gerekirse; yeni Türk harflerinin kabulünden sonra 1928 yılında açılış hazırlıkları tamamlanan Millet Mektepleri, önce halka okuma yazma öğretmek ile çalışmalarına başlamış, daha sonra bu çalışma yurt genelinde adeta bir "*Eğitim Seferberliğine*" dönüştürülmüş; 1929 yılında ise yönetmeliğinde yapılan değişikliklerle halkın yaşam düzeyini daha da yükseltmek amacıyla okuma yazmanın yanı sıra; hesap ve ölçüler, sağlık bilgileri, yurt bilgisi ve başka birçok mesleki becerilerin öğretildiği geniş bir içeriği kazanarak çalışmalarını sürdürmüştür. 1928-1935 yılları arasında önemli bir görevi yerine getiren bu kurumlar, daha sonraki yıllarda, gerekli önlemlerin alınmaması ve bu kurumlara olan ilginin giderek azalması sonucu, gelişme hızını yitirmeye başlamışsa da eğitim tarihimizde önemli bir işlevi yerine getirmeyi başarmıştır.

Mustafa ALBAYRAK

KAYNAKÇA

AFETİNAN, A., "Ellinci Yılında Türk Harf Devrimi (1928)", **Harf Devrimi'nin 50.Yılı Sempozyumu**, Ankara 1981, s.79-83.

AFETİNAN, A., **T.C. ve Türk Devrimi**, 2. Baskı, Ankara 1977.

ALBAYRAK, Mustafa, "Millet Mektepleri'nin Yapısı ve Çalışmaları (1928-1935)", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C X, S 29, Temmuz 1994, s.471-483.

ALBAYRAK, Mustafa, "Yeni Türk Harflerinin Kabulü Öncesinde Halk Eğitimi ve Yazı Değişimi Konusunda Türk Kamuoyunda Bazı Tartışmalar ve Millet Mektepleri'nin Açılması (1862-1928)", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi**, C 2, S 4, Kasım 1989, s.463-499.

ALBAYRAK, Mustafa, **Millet Mektepleri (1928-1935)**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi T.C. Rejimi ve Türk Devrim Tarihi Kürsüsünde Yapılmış Yayınlanmamış Lisans Tezi, 1978.

ARIBURUN, Kemal, **Millî Mücadele ve İnkılâplarla İlgili Kanunlar**, Cilt I, Ankara 1957.

BAŞGÖZ, İlhan, WILSON, Howard E., **Türkiye Cumhuriyeti'nde Eğitim ve Atatürk**, Ankara t.y.

Cumhuriyet, 2 Kasım 1929.

ÇAYCI, Abdurrahman, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Millî Bağımsızlık ve Çağdaşlaşma Önderi (Hayatı ve**

Eseri), Ankara 2002.

ERGÜN, Mustafa, **Atatürk Devri Türk Eğitimi**, Ankara 1982.

GERAY, Cevat, **Halk Eğitimi**, 2. Baskı, Ankara 1978.

Hâkimiyeti Milliye, 1 Kasım 1930, Sayı: 3343.

KOCABAŞOĞLU, Uygur, "Harf Devriminin Eğitim ve Kültür Yaşamımız Üzerindeki Etkilerine Değın Gözlemler", **Harf Devrimi'nin 50.Yılı Sempozyumu**, Ankara 1981, s.113-125.

LEWIS, Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev. Metin Kıratlı, Ankara 1970.

Mustafa Kemal Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, TBM Meclisi'nde ve C.H.P. Kurultaylarında (1919-1938), Haz. Atatürk Araştırma Merkezi, 4. Baskı, Ankara 1989.

ÖKÇÜN, A. Gündüz, **Türkiye İktisat Kongresi, Belgeler, Haberler, Yorumlar**, Ankara 1968.

Resmî Gazete, 24 Kasım 1928, Sayı: 1048.

ŞİMŞİR, Bilâl N., "Amerikan Belgelerinde Türk Yazı Devrimi", **Bellekten**, C XLIII, S 169, Ocak 1979, s.107-213.

ŞİMŞİR, Bilâl N., **Türk Harf Devrimi Üzerine-İncelemeler-**, Ankara 2006.

T.C. Başbakanlık Neşriyat ve Müdevvenat Umum Müdürlüğü, *Millet Mektepleri Teşkilat Talimatnamesi*, Ankara 1928.

T.C. Başvekâlet Devlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Maarif (1928-1935), *Millet Mektepleri Faaliyet İstatistikleri*, İstanbul 1935.

T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Maarif (1928-29) *Millet Mektepleri Faaliyet İstatistikleri*, Ankara 1929.

T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Maarif (1933-1934) *Halk Okuma Odaları ve Umum Kütüphaneler İstatistikleri*, İstanbul 1935.

T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü, *Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı*, Ankara 1973.

TBMM, Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Cilt: V, (1 Teşrinisani 1928), *Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi*.

TONGUL, Neriman, "Türk Harf İnkılâbı", **Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi**, C 17, S 33-34, Mayıs-Kasım 2004, s.103-130.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/millet-mektepleri/?pdf=3485> adresinden erişilmiştir